

Kozmické ptačí louky – iniciativa k ochraně přírody

Kamil Lisal, Michal Čižmár

Popisované území se nachází v Moravskoslezském kraji v okrese Opava na rozhraní katastru obcí Kozmice a Dolní Benešov. Jedná se o území jednoho z posledních zbytků ucelenějších nivních luk, které zůstalo nezoráno, na rozdíl od jiných úseků původně významného lužního komplexu v rozsáhlé údolní nivě řeky Opavy.

Ani tomuto území se však nevyhnula meliorační opatření z 60.–80. let 20. století. Výsledkem bylo narovnání toku a vytvoření husté sítě odvodňovacích kanálů a v potrubí vedených přivaděčů, velké škody pak způsobilo i používání herbicidů. Článek je o projektu a o lidech, kteří se s tím nehodlali smířit.

Celkový pohled na areál Kozmických luk. Foto archiv společnosti Semix

Dříve vzácnou lokalitu poškodilo nešetrné zemědělství

Nejsou k dispozici spolehlivé botanické údaje o zastoupení druhů v lučním společenstvu a jeho stavu před kolektivizací, ale přítomnost nejméně jednoho druhu orchideje, a to prstnatce májového, je prokázána. Nepřímo na původně zajímavé spektrum rostlin ukazuje přítomnost rašelinné vrstvy v síle od 20 cm až do 50 cm, v současné době zcela vysušené a silně mineralizující. Odvodnění nebylo jediným devastujícím opatřením s vlivem na bohatství rostlinných druhů. Pravidelné hnojení, občasné mulčování a zejména postřiky selektivními herbicidy proti dvouděložním rostlinám dokonaly dílo zkázy. Užívání herbicidů bylo praktikováno nejvíce v posledních deseti letech. Negativní vliv na faunu bezobratlých včetně motýlů se dal očekávat.

Kozmické louky dříve patřily k jednomu z nejvýznamnějších hnízdišť břehouše černoocasého (*Limosa limosa*) v ČR. Ještě v roce 2002 bylo pozorováno sedm párů a doloženo pět hnízd, v roce 2003 už jen dva páry (L. Boucný, P. Vondráček in Štastný & Bejček et al. 2006). V té době v území hnízdily i bekasiny otavní (*Gallinago gallinago*), vodouši rudonozí (*Tringa totanus*) a patrně další. V následujících letech již přítomnost těchto významných druhů nebyla zaznamenána.

Počátky snah o nápravu

Iniciátoři projektu – společníci firmy – se snaží alespoň o částečnou nápravu daného stavu. Pod záštitou společnosti Semix a s výraznou finanční podporou této firmy vykupují postupně pozemky tak, aby ucelená plocha ve vlastnictví dovolila realizovat plány na obnovu co největšího území. V současné době bylo získáno vlastnictví k 52 ha pozemků s cílem dosáhnout konečného stavu o výměře 64 ha. Nákupy pozemků se uskutečňují postupně od roku 2006 přibližně ve třech vlnách a tomu odpovídají i tři etapy hlavních terénních úprav.

První etapa projektu byla podpořena SFŽP MŽP v říjnu 2013 a realizována byla v zimním období 2013/2014 na ploše 13,2 ha. Opatření sledovala dosažení těchto cílů:

- obnova základních funkcí říční krajiny a optimalizace vodního režimu v krajině, podpora retenční schopnosti území;
- vyhloubení soustavy tůní o různé hloubce od 0,5 m do 1,8 m. Celková plocha tůní do-

Čírka modrá. Foto Ivan Dudáček

Jeřáb popelavý na zastávce u Kozmických luk. Foto archiv společnosti Semix

- sáhla 3,3 hektaru, z toho největší a nejhlubší zabírá plochu 1,7 hektaru;
- revitalizace meliorací napřímeného a kanalizovaného toku pod názvem Přehyně, vytvořením nového meandrujícího koryta o délce 800 m;
- výsadba ochranného pásu křovin a stromů za účelem zklidnění území.

Když byla v roce 2014 ukončena první etapa budování lokality a byly naplněny nově vzniklé tůně vodou, byli jsme s výsledkem spokojeni a mysleli jsme, že jsme dosáhli cílového stavu. Již následující rok ale bylo zřejmé, že nově vzniklé tůně sice dobře slouží různým druhům kachen a čejkám, ale pro vytvoření podmínek

k hnízdění dalších náročnějších druhů, zejména ze skupiny bahňáků, je potřeba udělat něco mnohem víc. Uvědomili jsme si, že jsme vlastně vytvořili jen jámy v terénu a naplnili je vodou. To určitě není málo, zejména obojživelníci a vážky velmi profitovali z nových mokřadů svým masovým rozmnožováním. Pro atraktivnění biotopu jsme se z uvedených důvodů rozhodli provést takové zákroky, aby se voda mohla rozlít po loukách přiléhajících k již vybudovaným tůním. Abychom dosáhli tohoto stavu, muselo být přebudováno stavidlo, zadržující vodu, a dále bylo třeba provést terénní práce značného rozsahu. Od měsíce října 2017 se tyto práce protáhly do ledna 2018, jejich součástí bylo i zvětšení některých tůní a vybudování tůní nových. Náklady dosáhly několika set tisíc korun a byly hrazeny z prostředků firmy Semix částečně formou sponzorských darů a hlavně ze zisku firmy po zdanění. Opatření se osvědčilo a skutečně došlo na jaře roku 2018 ke zvýšení hladiny, což zajistilo rozliv vody po loukách a nastal předpoklad zvýšení přitažlivosti lokality pro další druhy ptáků. Rozliv vody po loukách v nízkém vodním sloupci je z hlediska zajištění potravy pro bahňáky důležitý. Většina druhů vypichuje různá stadia hmyzu z půdy. To ale dokáže jen za podmínky, že je půda zobákem propichnutelná, tedy mokrá a měkká.

Postupně vznikající soustava vodních ploch a mořadů nabízí široké spektrum biotopů. Foto archiv společnosti Semix

Naše neustávající úsilí o výkup dalších pozemků z důvodů rozšíření lokality bylo v roce 2017 úspěšné. Tímto se otevřela další příležitost zpřístupnit přírodě nové plochy. Vznikl projekt druhé etapy budování mokřadu, opět podpořený z prostředků SFŽP. Na ploše 14 ha bylo v období leden až duben 2018 vybudováno 11 vodních objektů o rozloze celkové vodní plochy 3,2 ha. Soustava 11 vodních objektů je rozčleněna do několika desítek drobných a plytkých jezírek s ostrůvky a byla navržena tak, aby co nejvíce připomínala přirozené mokřady nebo slepá ramena v blízké vzdálenosti protékající řeky Opavy. Bylo pamatováno i na ostatní zástupce fauny jako plazy a obratlovce a bylo pro ně zřízeno několik vyvýšených tzv. hrud jako ochrana před zaplavením a povodněmi.

Plány pro další, již třetí etapu

V průběhu loňského roku nákup dalších pozemků na současných 52 ha plochy vybudil iniciativu dokončit vizi konečného provedení rozsáhlého mokřadu nadregionálního významu. V současné době probíhá územní a stavební řízení v rámci žádosti o vybudování třetí etapy Kozmických ptačích luk. Naší snahou je dosáhnout stavu, kdy v každé ze tří etap budování dáme vzniknout poněkud odlišnému prostředí. Zatímco v první etapě šlo o meandrování napřímeného melioračního kanálu s četnými napojenými tůněmi o různě

né ploše a hloubce, ve druhé etapě byly rovněž vytvořeny tůně, ale s cílem více napodobit přírodní mokřad, tedy s velmi členitými břehovými partiemi s mnoha zákrutami, výběžky, poloostrovy a ostrůvky. Projekt pro třetí etapu se zaměřuje na vytvoření opět odlišného prostředí od dvou předcházejících. Záměrem je sezonně zatopit vodou co největší rozsah plochého lučního terénu tak, aby se vodní sloupec o výšce 30–40 cm rozprostíral rovnoměrně po celé zavodněné ploše. Sezonní jarní zavodnění luk v lokalitě zatím scházelo. Periodicita stavu vodní hladiny umožní udržovat louky běžným hospodářským způsobem, avšak vzhledem k hnízdění ptactva ve vhodných termínech. Vyšší vodní sloupec než popsaný stav budou mít jen dvě přirozené deprese, které budou za tímto účelem ještě prohloubeny. Zdrojem vody pro zatopené louky bude opět meliorační kanál, ze kterého pomocí stavidla bude voda přivedena do území.

Plány pro budoucí léta jsou následující. Rozšířit plochu území ještě o cca 10 až 15 ha. Najít způsob, jak zavodnit pozemky s vrstvami rašeliny a obnovit na nich přírodní procesy. Upravit vrbami zarostlé prostory tak, aby mohly vyhovovat případnému hnízdění jeřábů popelavých. V místech s výskytem ostřice latnaté (*Carex panikulata*) vytvořit malé tůňky o ploše několika m² vhodných pro rozmnožování sko-

Vodouš rudonohý. Foto Ivan Dudáček

kanů hnědých. Celá lokalita má nepravidelně podlouhlý tvar o nejdelší straně 1 km. Na této úsečce by území mělo být rozděleno na třetiny. Z toho střední třetinu by měla tvořit plocha ponechána rozvoji rákosin, tedy bez kosení, pouze s odstraňováním náletových dřevin. Tato část má podpořit prostředí pro ptáky rákosin. Zbývající okrajové třetiny budou udržovány pro výskyt ptáků ze skupiny bahňáků pravidelným kosením a odklizením organické hmoty.

Výsledky potvrzující správnou cestu

Je třeba se ptát, jaké výsledky naše snažení dosud přineslo ve směru vytvoření vhodných podmínek pro celkové posílení biodiverzity. A jaká byla odezva ze strany ptactva a ostatní fauny. Dosavadní vývoj potvrzuje logický předpoklad – čím větší výměra lokality a vyšší rozrůzněnost drobných biotopů, tím vyšší početnost jedinců od druhu a vyšší počet druhů, které lokalitu osídlí. Proto každým rokem obojího narůstá. Za nejcennější výsledek považujeme druhy na lokalitě se rozmnožující. Sem určitě patří v ČR poměrně vzácně hnízdící vodouš rudonohý (*Tringa totanus*), v roce 2018 to

již byly čtyři páry. Čejek chocholatý (*Vanelus vanellus*) hnízdí v jednotlivých létech od 10 do 25 párů. Několik párů kulíka říčního (*Charadrius dubius*) umístilo své hnízdo na šterkovém břehu. V loňském roce vznikla malá kolonie racků chechtavých (*Larus ridibundus*) o počtu asi 25 hnízdících párů. Na uměle vybudovaném plovoucím ostrůvku vyhnízdil jeden pár rybáka obecného (*Sterna hirundo*). Hnízdí zde pravidelně několik druhů kachen, například potápky malé (*Tachybaptus rufikollis*) nebo čírky modré (*Anas querquedula*), husy velké (*Anser anser*) vyvádějí více než 10 mládřat ročně. Lokalita má potenciál, aby zde v budoucích létech zahnízdily druhy, které již opakovaně území navštěvují na tahu. Z těch vzácnějších jsou to pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*), tenkozobec opačný (*Recurvirostra avoseta*), břehouš černoocasý (*Limosa limosa*). Dvakrát sem zavítala i koliha velká (*Numenius arquata*). Z ryb se výrazně rozšířil životní prostor i tak zde již bohatého zastoupení piskoře pruhovaného (*Misgurnus fossilis*). Mezi bezobratlými jsou významné nálezy vážek, těch se zde vyskytuje více než 20 druhů (Dolný 2018). Za zmínku stojí také výskyt

ohroženého modráška bahenního (*Phengaris nausithous*), představující v současné době pouze velmi slabou populaci. Podporu tohoto druhu považujeme za výzvu.

Velké úsilí vyvíjíme v oblasti propagace přírody pro občany formou akcí pro veřejnost včetně prezentací pro školy. Součástí rezervace je i velká pozorovatelná trvale přístupná pro zájemce.

Pro následující léta musíme vyřešit v současné době finančně velmi nákladnou roční údržbu celého území. Musíme skloubit požadavky hnízdících ptáků s termíny seče dle potřeb modrásků bahenních a požadavků místních zemědělců, u kterých uplatňujeme velké objemy sena a kteří očekávají od sena i přijatelnou výživářskou kvalitu. Společnost Semix zaměstnává dva pracovníky, kteří zajišťují praktický management sedmi lokalit ve vlastnictví firmy nebo v pronájmu. Ochrana přírody je pro nás velkou motivací. Příroda nás živí. Ze zdravé přírody čerpáme suroviny pro naši potravinářskou výrobu. Udržitelný rozvoj a společenská odpovědnost jsou ve firmě důležitými pojmy.